

тауарларды ұсынуды, тауарлық-материалдық қорларды басқаруды және бөлшек сауда кәсіпорынының деңгейінде тауарларды сатуға жәрдемдесуді қамтиды. Тауарларды қажетті тәртіпте жүретін барлық процестер заңды негізде жүзеге асырылады. Тіпті маркетингтік қызмет белгілі бір нормативтік-құқықтық актілермен белгіленеді.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Голова А.А. Мерчандайзинг продукции // Маркетинговые коммуникации. 2008. №1. с. 52-63.
2. Пауков В.С. Фармацевтический маркетинг: Учебное пособие. М., МГМУ, 2009.
3. Тейн Е. Роль мерчандайзинга и рекламы в местах продаж // Бренд-менеджмент. 2002. №1. С. 41-46.
4. Геливанов С. Мерчандайзинг: последний шанс маркетолога. // Маркетинговые коммуникации. 2002. № 4. С. 26-29.
5. Сагинова О.В. Влияние мероприятий мерчандайзинга на формирование имиджа торгового предприятия // Маркетинговые коммуникации. 2009. № 6. С. 348-355.
6. Снегирева В. Розничный магазин. Управление ассортиментом по товарным категориям. СПб.: Питер, 2007. 416 с.
7. Снегирева В.В. Книга мерчандайзера. СПб.: Питер, 2009. 384 с.
8. Ермолова О.А. Мерчандайзинг: с чего начать? // Личные продажи. 2010. №1. С. 44-48.
9. Варлей Р. Управление розничными продажами. Мерчандайзинг. М.: Изд-во Проспект, 2005. 272 с.
10. Макашов Д. Мерчандайзинг – искусство сбыта товара// www.seminars.ru./bhode/240/article/2402/index

*Ж.Алтынов, ғылыми жетекші Б.А. Бакирова
Каспий қоғамдық университеті, Алматы, Қазақстан*

Қазақстан Республикасында туризм және көлік инфрақұрылымдарын дамыту жолдары

Түйіндеме. Жұмыста, Қазақстан Республикасының Президенті Нұрсұлтан Назарбаевтың бастамасы бойынша 2009 жылы Әзербайжан Республикасында өткен мемлекеттер басшыларының басқосуы кезінде құрылған түркі елдер Кеңесі жөнінде айтылады. Кеңесті құрудағы мақсат - түркі халықтарының бірлігін нығайтуға бағытталған жалпытүркілік өңірлік бірлестіктің құрылуы, түркі елдерінің арасында экономикалық байланыс орнату, бауырлас елдердің осы саладағы қарым-қатынасын жолға қою, сауда-саттықты арттыру, транзиттік тасымалды ұлғайту болып табылады. Сонымен қатар түркі әлеміне жаңа жобалар ұсынатын көлік мүмкіндіктерін пайдаланудың маңыздылығына және түркі әлеміне туристерді тарту осы елдердің әлеуметтік-экономикалық дамуына оң ықпалын тигізетіндігіне барынша назар аударылып отыр.

Кілт сөздер: *Ұлы Жібек жолы, Дүниежүзілік туристік ұйым, инфрақұрылым, геосаяси, геозкономика.*

Әлемнің дамыған мемлекеттері, тіпті дүниежүзілік державалар нарықтың қазіргідей даму кезеңінде экономикалық және мәдени интеграция мәселесіне ерекше мән беріп отыр. Себебі, кез келген мемлекет күрделі геосаяси және геозэкономикалық жағдайда жеке дара дами алмайтыны анық. Ал экономикалық, тарихи-мәдени жағынан мүдделес елдермен бірлесе одақ құрып, аймақтық деңгейде үнқатысудың маңызы ерекше. Түркі тілдес мемлекеттерінің мүддесін бір арнаға тоғыстыруды, тамырлас халықтарды жақындастыруды көздейтін Түркі Кеңесін құру жөніндегі бастаманы Қазақстан Республикасының Президенті Нұрсұлтан Назарбаев осындай мақсатпен көтерген еді. 2006 жылы көтерілген бұл бастама кейін өз нәтижесін берді. 2009 жылы Әзербайжанның Нахчыван қаласында тиісті шартқа қол қойылды. Мұндай ынтымақтастық тетігі осы халықтардың ортақ игілігі мен ортақ мүддесіне қызмет ету мақсатында бекіген болатын.

Қазақстан Президенті Нұрсұлтан Назарбаев түркі әлемінің дамуына серпін беруге тиіс басты төрт бағытқа назар аударды. Соның біріншісі ретінде түркітілдес елдердің экономикалық әлеуетін ашу мәселесін атап өтті. Тәуелсіз алты мемлекеттің ішкі жалпы өнімінің жиынтық көлемі 1 триллион 200 миллиард доллардан асады. Сөйте тұра, Қазақстанның сыртқы сауда айналымында 5 елдің үлесі небәрі 6% ғана. Сондықтан бізге ортақ экономикалық әлеуетімізді барынша нығайтқан жөн, деді Нұрсұлтан Назарбаев.

Ендеше, түркітілдес мемлекеттер арасындағы экономикалық қарым-қатынастарды нығайту және интеграция мәселелерін қарастыру барысында Ұлы Жібек жолының экономикалық белдеуі аясындағы экономикалық өзара іс-қимылды нығайту жобаларын жүзеге асыру сөзсіз ықпал ететін болады

Ұлы Жібек жолы - біздің эрамызға дейінгі 2 ғасырдан бастап, 15 ғасырға дейін Еуразия елдерін Батыс Еуропадан Қытайға дейін байланыстырған керуен сауда жолдарының жүйесі екені бәрімізге мәлім. Ұлы Жібек жолын дамытуды барынша жалғастыра беру экономиканың барлық саласында барша түркітілдес елдермен ғана емес, күллі әлеммен өзара іс-қимылдың зор келешегін ашатындығын, яғни түркі әлеміне жаңа жобалар ұсынатын көлік мүмкіндіктерін пайдаланудың маңыздылығын айтуға болады.

Кейбіреулер мұны баяғы «Жібек жолын» қайта жаңғырту» деп түсінеді. Ал шындығында, «Жібек жолының экономикалық белдеуі» деп атауының өзі аңғартып тұрғандай, Шығыстан – Батысқа қарай заман талабына сай жол салып, транзиттік дәліз ашумен қатар, ортақ экономикалық кеңістікті қалыптастыру. Бұл жолдардың бойында инфрақұрылым дамып, қаншама әлеуметтік нысандар салынады, қызмет көрсету орындары ашылады, мыңдаған адамдар жұмысқа тартылады.

Өңірдегі тасымал әлеуетін арттыру мақсатында мүше мемлекеттер арасындағы көлік инфрақұрылымын тиімді пайдалануды күшейту бағытында Орталық Азияны Еуропамен Каспий және Мәрмәр теңіздері бойымен Әзербайжан, Грузия және Түркия арқылы байланыстыратын және негізгі бөлігі Баку-Тбилиси-Карс темір жолы болып табылатын Орталық/Шығыс-Батыс дәлізінің маңыздылығын айтуға болады. Осыған байланысты Каспий теңізін, Қара теңізді және Мәрмәр теңізін Жезқазған-Бейнеу жолы, Баку-Тбилиси-Карс темір жолы, Ақтау және Баку кемежайлары, сондай-ақ Мармарай

темір жол туннелі арқылы іс жүзінде байланыстыратын Жібек жолы жобасының мүше мемлекеттердің көлік инфрақұрылымдарын, сонымен қатар трансевропалық және трансазиялық көлік жүйелерін ең қысқа, қауіпсіз және экономикалық жағынан тиімді байланыстырушысы екенін де атап өткен. [1. ТМЫК-нің үшінші саммитінің декларациясы. Габала, Әзербайжан. 5 б.]

Бір айта кететіні, «Жібек жолының экономикалық белдеуі» Қазақстан Президенті Н. Назарбаевтың 2014 жылдың 11 қарашасында халыққа арнаған кезекті Жолдауында жария еткен «Нұрлы жол» бағдарламасына сәйкес келеді. Елбасы ол бағдарламаны таныстыруда: *«Елдің өркенін білгің келсе, жолына қара» деген қағида қалыптасқан. Барыс-келіс пен алыс-берісте жол қатынасы айрықша маңызға ие. Көне замандарда ірі қалаларымыздың көбі Ұлы Жібек жолын жағалай қоныс тепкен... Жол – шын мәнінде өмірдің өзегі, бақуатты тірліктің қайнар көзі. Барлық аймақтар темір жолмен, тас жолмен, әуе жолымен өзара тығыз байланысуы керек»* деп айтқаны осыны айғақтайды. [2. Ә.Амангелді, Алматы ақшамы газеті. 03.08.2016ж]

Мүше мемлекеттер арасындағы көліктің тиімділігін арттыру мақсатында өңірлік ынтымақтастықты әрі қарай нығайтудың маңызы зор және Ұлы Жібек Жолы әлемдік деңгейдегі ең үздік брэндтердің бірі болғандықтан, кез-келген елдің туристік саласына мол мүмкіндіктер ашатындығына сенімдімін.

Туризм әлемдік экономикада басты рөлдің бірін атқарады. Дүниежүзілік Туристік Ұйымның (ДТҰ) деректері бойынша ол әлемдегі жалпы ұлттық өнімнің оннан бір бөлігін, халықаралық инвестицияның 11 пайыздан астамын, әлемдік өндірістің әрбір 9-шы жұмыс орнын қамтамасыз етеді. Туризмнен түскен табыс мұнай, мұнай өнімдері және автомобиль экспортының табысынан кейін тұрақты үшінші орында келеді. Мұндай оң үрдіс жаңа мыңжылдықтың бас кезінде де сақталады деп күтілуде. Әлемдік туристік рыноктың дәстүрлі аудандары өзінің рекреациялық сыйымдылығының шегіне іс жүзінде жеткендіктен, туризмнің өсуі туристер баратын жаңа аумақтар есебінен басым дамитын болады. Осыған байланысты, Қазақстанның әлемдік туристік рынокта өзінің лайықты орнын табуға бірегей мүмкіндігі бар. Туризм жалпы алғанда, мемлекеттің экономикасына үш оң нәтиже береді:

1. Шетел валютасының құйылуын қамтамасыз етеді және төлем теңгерімі мен жиынтық экспорт сияқты экономикалық көрсеткіштерге оң ықпал жасайды.

2. Халықтың жұмыспен қамтылуын көбейтуге көмектеседі. ДТҰ мен Дүниежүзілік туризм және саяхат кеңесінің бағалауы бойынша туризм өндірісінде құрылатын әрбір жұмыс орнына басқа салаларда пайда болатын 5-тен 9-ға дейін жұмыс орны келеді екен. Туризм тура немесе жанама түрде экономиканың 32 саласының дамуына ықпал жасайды.

3. Елдің инфрақұрылымын дамытуға жәрдемдеседі. [3. ҚР туризмді дамытудың тұж-сы туралы ҚР ҰҚ 2001 жылғы 6 наурыз №333]

Ұлттық туристік өнім ерекшелігін ескеріп, тұрақты туристер ағынын қамтамасыз етуге қабілетті елдің туризм инфрақұрылымын дамыту үшін: жалпы пайдалану және туристік мұқтажды қанағаттандыру үшін жол-көлік инфрақұрылымын дамыту; ілеспе инфрақұрылымды: қолданыстағы және ықтимал туристік аймақтардағы сумен, электрмен жабдықтау, кәріздер және қатты қалдықтарды жою жүйесін, телекоммуникацияларды дамыту; туристік кешендерді, этнографиялық мұражайларды және демалыс аймақтарын құру; тарихи-мәдени және

этнографиялық ескерткіштерді қалпына келтіру және мұражайға айналдыру; жыл бойы пайдаланылуын ескере отырып, туристік объектілер жобаларын оның ішінде орташа және шағын орналастыру құралдарын жасау және оларды салу.

Туризм сонымен қатар, біздің түркі тілдес халықтардың арасындағы достықты нығайтудың бірден-бір тиімді тәсілі болып табылады деп ойлаймын. Қазақстанда да демалатын жерлер өте көп. Бірақ, өкінішке орай, бар нәрсені іске жарата алмай отырмыз. Каспий теңізінен бастап Қапшағай, Балқаш, Алакөл, Сарыағаш, Бурабай - солардың бәрін көркейтуге болады деп есептеймін.

Қазақстанда туризм өндірісінің толық әлемдік стандартқа сай дамымауының бір себебі экономика саласы ретінде онымен мемлекеттік деңгейде тікелей айналыспауы. Туризмді аумақтық ұйымдастыру және мемлекеттік емес туристік құрылымдарды кешенді болжауға, ұзақ мерзімді жоспарлауға назар аударылмады. Туризм табысының үлкен бөлігі жергілікті бюджетке түсетіндігіне қарамастан, жергілікті басқару органдарының тарапынан туристік қызметті басымдық деп танымауы саланы дамытуды тежеуші фактор болып табылады.

Туризмнің материалдық базасының нашарлығынан Қазақстан жыл сайын миллиондаған долларды жоғалтуда, бұл туристік салаға күрделі қаржыны, сондай-ақ отандық және шетелдік инвесторлар қаражатын тартуды қажет етеді.

Ұлттық туристік өнім ерекшелігін ескеріп, тұрақты туристер ағынын қамтамасыз етуге қабілетті елдің туризм инфрақұрылымын дамыту үшін:

- жалпы пайдалану және туристік мұқтажды қанағаттандыру үшін жол-көлік инфрақұрылымын дамыту;

- ілеспе инфрақұрылымды: қолданыстағы және ықтимал туристік аймақтарды сумен, электрмен жабдықтау, телекоммуникацияларды дамыту;

- туристік кешендерді, этнографиялық мұражайларды және демалыс аймақтарын құру;

- тарихи-мәдени және этнографиялық ескерткіштерді қалпына келтіру және мұражайға айналдыру;

- жыл бойы пайдаланылуын ескере отырып, туристік объектілер жобаларын, оның ішінде орташа және шағын орналастыру құралдарын жасау және оларды салу қажет.

- Ұлы Жібек жолының (1700км) қазақстандық учаскесіндегі туристік-рекреациялық қорларды қайта жаңғыртуға және тугендеуге, зерттеу жұмыстарына ерекше назар аудару қажет.

Жоғарыда айтып кеткендей мұның барлығын іске асыру үшін қомақты қаржы талап етеді. Ал, біздің Қазақстан кәсіпкерлері туризмді қазірше жоғарғы табысты қызмет сферасы деп карамайды. Олар қаржы шығаруға жүрексінеді. Себебі өндіріс саласындағы салық салудың жеңілдіктеріне, жоғарғы табысқа қызығыды. Қазіргі кезде Қазақстанда 300-ге жуық лицензия алған туристік фирмалар жұмыс істейді. Оның 83 % халықаралық туризммен ғана шұғылданады. Ал, біздің мақсатымыз Қазақстанда туризм стратегиясының қазіргі заманға сай жоғарғы тиімді және бәсекеқабілетті туристік кешен құру. Ол, бір жағынан, қазақстандық және шетел азаматтарының туристік қызметтерге деген қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін кең мүмкіндіктер беретіндей, екінші жағынан – ел экономикасының дамуына айтарлықтай үлес, соның ішінде, жұмыс орындары санын арттыру, мемлекет бюджетіне түсетін салық түсімдері,

шетел валютасының ағымы, мәдени және табиғи мұраларды сақтау рационалды пайдалану есебінен қосатындай болуы керек.

Әдебиеттер тізімі

1. Түркітілдес мемлекеттердің ынтымақтастық кеңесінің үшінші саммитінің декларациясы. Габала, Әзербайжан. 5 б.// <http://turkkon.org>

2. Ә. Амангелді. «Алматы ақшамының» саяси шолушысы. Келешегі кемел «Жібек жолының экономикалық белдеуі» жобасы. Алматы ақшамы газеті. Шетел жаңалықтары. 03.08.2016ж

3. Қазақстан Республикасында туризмді дамытудың тұжырымдамасы туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің қаулысы 2001 жылғы 6 наурыз №333

4. Сұңғат ӘЛІПБАЙ, Бірлігі мықтының білегі мықты «Егемен Қазақстан», 6 маусым, 2014ж.

Ф.Б. Бадалова, Б.Д. Турунова, научный руководитель С.П. Гуляева
Каспийский общественный университет, Алматы, Казахстан

Мотивационные аспекты управления персоналом

Аннотация. *В статье рассматриваются основные стимулирующие аспекты управления кадрами на предприятии в нестабильных условиях. Выявлены основные факторы и описаны мероприятия, способствующие повышению производительности работы персонала в период кризиса. В ходе анализа были выявлены способы мотивации, воздействующие на эффективность системы управления персоналом.*

Ключевые слова: *мотивация, эффективность, управление персоналом, методы управления, кризис.*

Одной из важнейших задач, на предприятии в период кризиса является правильный выбор системы управления персоналом. У предприятия, претерпевающего кризис, возникают следующие проблемы: возникновение спорных вопросов между подразделениями, понижение результативности, искажение информации, отсутствие трудовой дисциплины, текучесть кадров, низкая производительность. Значительный вклад в развитие науки управления персоналом внесли ученые Т.Базаров, О.Виханский, А.Кибанов, Р.Колосова, А.Кочеткова, Н.Мазаева, А.Наумов, Ю.Одегов, Г.Слущкий, Б.Смирнов, Н.Стрекалова, Л. Сульповар, В.Травин, В.Уколов, В.Чернышев, С.Шекшня, В.Фальцман, Захаров Н. И., в трудах которых достаточно глубоко раскрыты общетеоретические и методологические основы управления персоналом в организациях различного профиля деятельности.

Нельзя не согласиться с А.И. Кочетковой, которая выделяет четыре ключевых качества, которыми должны в современных условиях обладать управляющие: 1) знание бизнеса (сферы деятельности организации); 2) профессиональные знания и навыки в области управления персоналом; 3) лидерство и умение управлять переменами; 4) способность к обучению и совершенствованию [3]. Захаров Н. И. отмечает, что «до сих пор на уровне обыденного, а нередко и научного сознания, мотивация и